MUHAMMED BİN ESLEM TÛSÎ

Evliyânın büyüklerinden. Tefsîr, hadîs ve kelâm âlimlerindendir. İsmi, Muhammed bin Eslem bin Sâlim bin Yezîd Tûsî olup, künyesi Ebü'l-Hasen'dir. Salâhda (doğrulukda) meşhûr idi. 242 (m. 856) senesi Muharrem ayında vefât etti. Cenâze namazında binlerce insan bulundu. Hadîs ilminde sika (güvenilir) bir zât olup, hafız (yüzbinden fazla hadîs-i şerîfi, râvilerinin hâl tercemeleri ile birlikte ezbere bilen) idi. Ya'lâ bin Ubeyd ve kardeşinden, Ca'fer bin Avn, Yezîd bin Hârûn, Ubeydullah bin Mûsâ, el-Mukrî ve başkalarından rivâyetlerde bulundu. Kendisinden de, İbrâhîm bin Ebî Tâlib, Hüseyn bin Muhammed el-Kubânî, İbn-i Huzeyme, İbn-i Ebî Dâvûd, Muhammed bin Veki' et-Tûsî ve başka zâtlar rivâyette bulundular.

Haram ve şüphelilerden sakınmakta ve hattâ şüphelilere düşmek korkusuyla mübahların çoğunu terk etmekte çok dikkatli olup, bütün ömrü İslâmiyete uymakla geçti. Riyaya düşmek ve parmakla gösterilmek korkusuyla, nafile ibâdetlerini evinde gizli olarak yapar ve "Sizde bulunmasından en çok korktuğum şey, şirk-i asgara yakalanmanızdır. Şirk-i asgar, riya demektir" hadîs-i şerîfini okurdu. Bir defasında yerden bir taş alıp, "Bu, taş değil mi?" diye sordu. "Evet" dediler. "Şu yüksek kaya da taş değil mi?" dedi. "Evet" dediler. "İşte bunun büyüğüne de küçüğüne de taş denildiği gibi, riyanın azı da çoğu da, tehlikelidir" buyurdu. Yaptığı ibâdetlerin gizli kalması ile ilgili olarak; "Mümkün olsa, sağımdaki ve solumdaki meleklerden de gizlerdim" buyururdu. Allah korkusu ile çok ağlardı. Bu hâli komşuları da fark ederler, kendisine acırlardı. Sadece arpa ekmeği yer, fazlasına lüzum yok derdi. Hiçbir zaman kahkaha ile gülmezdi. Bir ara Nişâbûr'a geldi. Herkes, feyiz ve bereket kaynağı olan sohbetlerinden istifâde edebilmek için can atıyorlardı. Onun vesîlesiyle ellibin kişinin tövbe edip hidâyete kavuştuğu rivâyet edilmektedir. Bir zâlim, Kur'ân-ı kerîmin mahlûk olduğunu söylemesi için kendisini zorladı ise de söylemeyip, zindana atıldı ve orada iki sene kadar kaldı. Bu zaman zarfında, her Cum'a günü gusledip, seccadesini alır ve Cum'a namazını câmide kılabilmek için zindanın kapısına gelirdi. Câmiye gitmesine izin verilmeyince de geri döner ve "Yâ Rabbî! Ben Cum'a namazını cemâatle câmide kılabilmek için çıkmak istiyorum. Fakat izin verilmediğini sen görüyorsun. Elimden gelen birşey yok. Hâlim sana ma'lûmdur" derdi. Nihâyet zindandan kurtuldu. O sırada, Horasan Vâlisi Abdullah bin Tâhir, Nişâbûr'a gelmişti. Halk kendisini karşılamak için yollara döküldü. Tanışma merasimi üç gün sürdü. Üçüncü gün akşam, Abdullah bin Tâhir, "Tanınmış kimselerden bu merasime gelmeyen kaldı mı?" diye sordu. "Evliyâdan Ahmed bin Harb ile Muhammed bin Eslem Tûsî gelmediler" dediler. "Niçin gelmediler?" deyince, "Bunlar iki büyük zâttır ki, hep kendi hâllerinde; Allahü teâlâya ibâdet eder ve her an O'nu hatırlamakla meşgûl olur. İnsanlarla pek alâkadar olmazlar" dediler. "Öyle ise bizim onlara gitmemiz lâzımdır" deyip, önce Ahmed bin Harb'in yanına geldi. Ahmed bin Harb, Abdullah'ı görünce, "Simânızın çok güzel olduğunu duymuştum. Görüyorum ki, yakışıklılığınız duyduğumdan da fazla imiş. Şimdi size yakışan odur ki, bu güzel yüzü, Allahü teâlânın emirlerine itaat etmemek ve çeşitli günahları işlememek sûretiyle çirkin ve kara olmaktan koruyasınız" buyurdu. Abdullah bin Tâhir, bundan sonra Muhammed bin Eslem Tûsî'nin yanına gitti. Fakat, eve giremedi. Kapıda, "Yâ Rabbî! Ben çok kötü bir kimse olduğum için, belki de o benden nefret ediyor. Fakat, o senin sevgili kullarından olduğu için, onu senin rızân için çok seviyorum ve biliyorum ki, ben onun hizmetçisi bile olmaya lâyık değilim. Bana lütfeyle. O mübârek zât hürmetine bu kötü kulunu affeyle" diye duâ etti. O gün Cum'a idi. Dışarıda bekleyip, namaz vaktinde nasıl olsa dışarı çıkar, o zaman kendisi ile görüşürüm diye düşündü. Namaz vakti gelip, Muhammed bin Eslem (radıyallahü anh) dışarı çıkınca Vâli büyük bir hürmetle, kendisine duâ etmesini istirhâm etti.

Muhammed bin Eslem (radıyallahü anh) Nişâbûr'dan Tûs'a geçti. Bir mescidde, insanlara nasîhat etti. Sohbetine gelenler

istifâde ederlerdi. Ondan duâ isteyen hastalar, Allahü teâlânın izniyle şifâ bulur, sıhhatine kavuşmuş olarak geri dönerdi.

Büyüklerden birisi şöyle anlatıyor: Bir gün şeytanın havadan yere düştüğünü gördüm. “Ey Mel’ûn! Bu ne demek oluyor?” diye sordum. “Şu anda Muhammed bin Eslem abdest alıyor, ondan korktuğum için kaçıp buraya düştüm, nerede ise ayağım kırılacaktı” dedi.

Muhammed bin Eslem hazretleri, geceleyin muhtaç olanların ne ihtiyâçları olduğunu gizlice tesbit eder, sonra da başkalarından borç alıp, ihtiyâcı olanlara gönderir ve götüren şahsa, kimin gönderdiğini söylememesini tenbîh ederdi. Birgün Yahûdînin birisi gelip, kendisinde bulunan alacaklarını istedi. O anda Muhammed bin Eslem’in cebinde hiç para yoktu ve kalem açmakla (yontmakla) meşgûl idi. Yerde kalem açılması ile çıkan ufak parçalar (yongalar) bulunuyordu. Yahûdîye, “Onları al” buyurdu. Yahudi yongaları eline aldığında onların altın olduğunu görünce, hayret edip, “Böyle bir zâtın hürmetine, ufak ağaç parçaları altın oldu. Şuna inandım ki, bu zâtın mensûb olduğu din, hak dindir, bâtıl olamaz” dedi ve müslüman oldu.

Ebû Abdullah isminde bir zât şöyle anlatıyor: “Vefâtından dört gün önce Muhammed bin Eslem’in yanına girdim. Bana dedi ki, “Ey Ebû Abdullah, Allahü teâlânın bana yaptığı iyiliği sana müjdeliyeyim mi? Artık ölümüm yaklaştı. Allahü teâlâ hesaba tahammül edemiyecek derecede zayıf olduğumu bildiği için, üzerimde hesabını vereceğim bir şey bırakmadı. Vefât ettiğimde yıkayıp, kefenlendikten sonra, üstünde yattığım yaygıyı altıma serin. Seccademi üstüme örtün. Bunları, elbiselerimi ve abdest aldığım su kabını, namazını kılan bir fakîre verin. Bu kesenin içinde otuz dirhem var, oğluma hediye ettim. Helâl paradır. Bunları verdikten sonra geride bir şeyim kalmıyor. Kapıyı kapat. Ben vefât edinceye kadar içeriye kimse girmesin. Yalnız olmayı istiyorum. Ben babamın sulbünde, annemin karnında yalnızdım. Dünyâya yalnız olarak geldim. Rûhum yalnız olarak çıkacak. Kabre yalnız olarak konulacağım. Yalnız iken Münker ve Nekir gelip suâl soracaklar. Hayra da şerre de uğrasam, tek başımayım. Cennete veya Cehenneme de gönderilsem, tek başıma yollanacağım. Kimse yanımda olmayacak. Orada beni yalnız bırakacak olan bu insanlarla, burada beraber olmamın ne fâidesi var?” buyurdu. Dördüncü gün vefât etti. Cenâzesi götürülürken insanlar birbirlerine, “Ey insanlar! İşte bu, mirası yanında olarak dünyâdan çıkan âlimdir. Bu, karınlarının kölesi gibi olan diğer insanlar gibi değildir. Muhammed bin Eslem (radıyallahü anh), dünyânın kendisini aldatamadığı, kandıramadığı çok yüksek bir zât idi” dediler.

Muhammed bin Eslem’in (radıyallahü anh) hastalığı sırasında komşularından birisi, bir gece rü’yâsında Muhammed bin Eslem’i gördü. “Elhamdülillah sıkıntıdan kurtuldum” diyordu. Sabah olunca, rü’yâyı gören komşu, hem kendisini ziyâret etmek ve hem de rü’yâsını anlatmak için yanına gitti. Ama vefât etmiş olduğunu öğrendi.

Evliyânın büyüklerinden Ebû Alî Fârmedî (radıyallahü anh), bir mescidde va’z veriyordu. Bir ara kendisine, “Âlimler, Peygamberlerin vârisleridir, hadîs-i şerifinde bildirilen âlimler, kimleri işâret ediyor?” diye sordular. Cevâbında, “Bu âlimler çok az bulunur. Onlardan bir tanesi mescidin yanında yatmaktadır” deyip, Muhammed bin Eslem’in (radıyallahü anh) kabrini gösterdi.

Muhammed bin Eslem’in (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerden ba’zıları:

Abdullah İbni Me’sûd (radıyallahü anh) şöyle anlatıyor: Resûlullah (aleyhisselâm) doğru bir çizgi çizdi ve “Bu Allah yoludur” buyurdu. Sonra bu çizginin sağından ve solundan çıkan çizgiler çizip “Bu yolların her birinde şeytan vardır ve kendine çağırır” buyurdu ve “Doğru yol budur. Bu yolda olunuz! Fırkalara bölünmeyiniz” (En’âm-53) meâlindeki âyet-i kerîmeyi okudular.

Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz, “Benî İsrâîl (İsrâiloğulları), yetmişbir fırkaya ayrılmıştı. Bunlardan yetmişi Cehenneme gidip, ancak bir fırkası kurtulmuştur. Nasârâ (ya’nî Hıristiyanlar) da, yetmiş iki fırkaya ayrılmıştı. Yetmişbiri Cehenneme gitmiştir. Bir zaman sonra benim ümmetim de yetmişüç fırkaya ayrılır. Bunlardan yetmişikisi Cehenneme gidip, yalnız bir fırka kurtulur” buyurdu. Eshâb-ı kiram (r.anhüm) “Yâ Resûlallah! Kurtulanlar kimlerdir?” diye sorunca, “Cehennemden kurtulan fırka, benim ve Eshâbımın gittiği yolda gidenlerdir” buyurdu.

Muhammed bin Eslem (radıyallahü anh) buyuruyor ki, “İşte ben her işimde bu hadîs-i şerîfi ölçü aldım. Karşılaştığım işler bunlara uygunsa yaparım, değilse terk ederim. İlim sahibleri de böyle yapsa, Resûlullahın (aleyhisselâm) izinde gitmiş olurlar. Fakat onları dünyâ ve mal sevgisi aldatıyor. Eğer hadîs-i şerîfte, “Biri hâriç hepsi Cennete gidecek” denseydi biz o bir fırkada olmaktan korkardık. Halbuki “Biri hâriç hepsi Cehenneme gidecektir” denmektedir.”

Muhammed bin Eslem (radıyallahü anh) Müsned ismindeki kitabına, “Îmân; Allaha, meleklerine, kitaplarına, Peygamberlerine, âhıret gününe, hayır olsun şer olsun kaderin hepsine(hepsinin, Allahın takdîri, dilemesi ve yaratması ile olduğuna) inanmaktır” hadîs-i şerîfini yazarak başladı ve “Îmânın (Allaha inanmak) ile başlaması, O’nun fadlı, rahmeti ve kullarından dilediğine yaptığı bir ihsândır. Kulunun kalbine, kendisine îmân etmek ni’metini ihsân etmekle bir nûr saçar, bu nurla kulunun kalbini aydınlatır. Göğsünü açar, genişletir. Kalbindeki îmânı arttırır ve onu ona sevdirir. Böyle olunca kalb, îmânın bütün şartlarına inanır, öldükten sonra dirilmeğe, hesaba çekilmeğe, Cennete ve Cehenneme, Allahü teâlânın kalbine saçtığı nûr sebebiyle, hepsine görür gibi inanır. Kalbi inanınca, dili de buna uygun söyler, tasdîk ve şehâdet eder ve bedenin a’zâları da buna uygun amel işleyip, Allahü teâlânın emrine itaat eder. Farzları yapıp, haramlardan kaçar. Bunu yapınca tam ve olgun müslüman olur.” Sonra “...Allahü teâlâ size îmânı sevdirdi onu kalblerinizde güzelleştirdi. (Hucûrât-7)” ve “Allahın İslâm nûru ile kalbine genişlik verdiği kimse, kalbi mühürlü nursuz gibi midir? Elbette, o Rabbinden bir hidâyet üzeredir.” (Zümer-22) âyet-i kerîmelerini yazdı.

“Îmânı kâmil olanınız, ahlâkı en güzel olanınızdır.”

“Farz namaz, bir evvelkinden bir sonraki namaza kadar olan hatâlara; Cum’a namazı da bir sonraki Cum’aya kadar olan hatâlara keffâret olur.”

“Lezzetleri yıkan, eğlencelere son veren ölümü çok hatırlayınız.”

“Mest üzerine meshin müddeti; mukîm için bir gün, bir gece ve misâfir için üç gün, üç gecedir.”

“Bir kimse ihlâs ile “Lâ ilahe illallah” derse Cennete girer.” (Eshâb-ı kiram (r.anhüm), “Yâ Resûlallah! Bunu ihlâs ile söylememizin alâmeti nedir?” diye sordular. “Sizi Allahü teâlânın haram kıldığı şeylerden men etmesidir” buyurdu.

“Din, Allah için sevgi ve Allah için buğzdan başka nedir? Allahü teâlâ buyuruyor ki; (Ey sevgili Peygamberim! Onlara de ki; eğer Allahü teâlâyı) seviyorsanız ve Allahü teâlânın da sizi sevmesini istiyorsanız, bana tâbi olunuz. Allahü teâlâ bana tâbi olanları sever.)” (Âl-i İmrân-31).

Hadîs-i şerîfte, “Muhakkak ki, Allahü teâlâ, ümmet-i Muhammedi dalâlette icmâ ettirmez, ihtilâf gördüğünüzde Sevâd-ı a’zama yapışınız” buyuruldu. İshâk bin Râheveyh (radıyallahü anh) buyuruyor ki: “Câhiller (Sevâd-ı a’zam) deyince insanların cemâati (ehl-i cemâat), diye anlarlar. Halbuki, Sevâd-ı a’zam, Peygamber efendimizin izinde ve yolunda giden, O’na tâbi olan ve O’nunla beraber olan âlimlerin cemâatidir. Bunlara muhalif olan, cemâati terk etmiş olur. Bu büyük âlimlerden birisi de Muhammed bin Eslem’dir (radıyallahü anh).”

Muhammed bin Eslem’in (radıyallahü anh), hadîs ilmine dâir el-Müsned ve el-Erbeûn isimli eserleri ve Tefsîr-ül-Kur’ân, el-

Îmân vel-A’mâl (sapık fırkalardan Kerrâmiyye ve Cühemiyye’ye reddiye) isimli eserleri vardır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-9, sh. 238

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 532

3) Mu’cem-ül-müellifîn cild-9, sh. 52

4) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 13

5) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 100

6) El-A’lâm cild-6, sh. 34

7) Tezkiret-ül-evliyâ sh. 152

8) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 63

9) Sıfât-üs-safve cild-4, sh. 125